

INDEKS 1072

EZGU FIKR, EZGU SO'Z, EZGU AMAL!

ILM SARCHASHMALARI

ILMIY-NAZARIY, METODIK JURNAL

URGANCH
DAVLAT
UNIVERSITETI

3

2023

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN
VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

ILM SARCHASHMALARI

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

3.2023

**научно-теоретический, методический журнал
Издаётся с 2001 года**

Urganch – 2023

“ILM SARCHASHMALARI” ilmiy-nazariy, metodik jurnal

Bosh muharrir, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent **YO'LDOSHEV Ro'zimboy**

TAHRIR HAY'ATI:

ABDULLAYEV Bahrom, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
ABDULLAYEV Ravshanbek, tibbiyot fanlari doktori, professor (TATU UF),
ABDULLAYEV O'tkir, tarix fanlari doktori (UrDU),
ATADJANOV Ilxam, geografiya fanlari nomzodi, dotsent (UrDU),
ATAYEV Shokir, yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, UrDU),
BERDIMUROTOVA Alima, falsafa fanlari doktori, professor (QDU),
DAVLETOV Sanjarbek, tarix fanlari doktori, professor (UrDU),
DO'SCHONOV Tangribergan, iqtisod fanlari doktori, professor (UrDU),
ERMETOVA Jamila, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (UrDU),
HAJIYEVA Maqsuda, falsafa fanlari doktori, professor (UrDU),
IBRAGIMOV Zafar, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (PhD, UrDU),
IMOMQULOV Sevdiyor, fizika-matematika fanlari doktori, professor (NavDPI),
JUMANAZAROV Doniyor, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
JUMANIYAZOV Maqsud, texnika fanlari doktori, professor (UrDU),
JUMANIYOZOV Otaboy, filologiya fanlari nomzodi, professor (UrDU),
KALANDAROV Aybek, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, mas'ul kotib, UrDU),
KAVALYAUSKAS Vidas, gumanitar fanlar doktori, professor (Litva universiteti),
NAVRUZOV Qurolboy, fizika-matematika fanlari doktori, professor (UrDU),
OTAMURODOV Sa'dulla, falsafa fanlari doktori, professor (Toshkent, Kimyo-texnologiya instituti),
PRIMOV Azamat, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (UrDU),
QUTLIYEV Uchqun, fizika-matematika fanlari doktori, professor (UrDU),
RUZMETOV Surojbek, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, UrDU),
RO'ZIYEV Erkinboy, pedagogika fanlari doktori, professor (UrDU),
SADULLAYEV Azimboy, fizika-matematika fanlari doktori, akademik (O'zMU),
SADULLAYEVA Nilufar Azimovna, filologiya fanlari doktori (O'zMU),
SALAYEV San'atbek, iqtisod fanlari doktori, professor (Xorazm viloyati hokimligi),
SALAYEVA Muxabbat Soburovna, pedagogika fanlari doktori (UrDU),
SATIPOV G'oiptazar, qishloq xo'jalik fanlari doktori, professor (UrDU),
XODJANIYOZOV Sardor, pedagogika fanlari doktori, dotsent (bosh muharrir o'rinbosari, UrDU),
YOQUBOV Jamoliddin, filologiya fanlari doktori, professor (O'zDJTU),
O'ROZBOYEV Abdulla, filologiya fanlari doktori (UrDU),
O'ROZBOYEV G'ayrat, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
G'AYIPOV Dilshod, filologiya fanlari doktori, dotsent (UrDU).

**JURNAL 2001-YILDAN CHIQA BOSHLAGAN•JURNAL
OYDA BIR MARTA NASHR QILINADI•2023 3 (189)**

MUASSIS: Urganch davlat universiteti•Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligida 2020-yil 11-
noyabrda ro'yxatdan o'tgan•**GUVOHNOMA № 1131.**

rayonida yetarlicha qo'llanilmasligiga sabab STEAM yo'nalishida dars o'tadigan malakali mutaxassislar-ning yetarli emasligi, yetarli darajada mukammal salohiyatli mutaxassisni esa maktabda beriladigan ma-osh qanoatlantirmasligini ta'kidlab o'tdi. Tomskiy 6-gimnaziyasining direktori Yelena Sorokina esa STEAM yo'nalishidagi amaliy mashg'ulotlar uchun ko'rgazmali qurollar, axborot-kommunikatsiya vosi-talari, multimedia qurilmalari ta'minoti uchun anchagina qo'shimcha mablag' zarurligi STEAM ta'limi tarrg'ibotini sekinlashtirishi mumkinligini ta'kidladi. "Robotlar ligasi" qo'shimcha mashg'ulotlar kom-pleksi muallifi Nikolay Pak esa STEAM yo'nalishidagi texnologik vositalardan foydalanish, loyihalar tayyorlash, bajarish, namoyish qilish, muhokama qilish uchun 45 minutli vaqt yetarli emasligini ta'kidlab o'tdi. 2015-yil natijalariga ko'ra, ta'lim va iqtisodiyotning real sektorida Rossiya turli ko'rsatkichlar bo'-yicha 26-23-o'rinlarni egalladi. Rossiyada ilmiy va muhandislik ehtiyojlari orasida STEAM ta'limiga mo'ljallangan maktab tizimi sohadagi barcha savollarga tezda javob berish uchun yetarlidir.

STEAM XXI asrning innovatsion texnologiyalariga asoslangan yangi ta'lim tizimi sifatida, an'-anaviy maktab ta'lim modelidan tubdan farq qiladigan va ijodiy ko'nikmalarni rivojlantirishga asoslangan interpretatsiyasi jihatidan yangi yondashuvdir.¹ Darslar mobaynida o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni real hayot bilan bog'lashdan tashqari, bu yondashuv o'quvchilarning ijodkorligi uchun ham imkoniyat ya-ratadi, amaliy faoliyatga e'tibor natijasida bolalarda turli qobiliyatlar, jumladan iroda, ijodkorlik, mosla-shuvchanlik rivojlanadi va ular osonlik bilan muloqotga kirishishni, boshqalar bilan hamkorlik qilishni o'rganadilar.

Ushbu maqolada xorijiy mamlakatlarda STEAM o'qitish usulidan foydalanishning ilmiy asoslari tahlil qilindi va natijada ushbu ta'limiy usulning quyidagi afzallik jihatlari ta'kidlash mumkin:

1. An'anaviy maktab ta'limining asosiy maqsadi bilim berish va olingan bilimlarni ijodiy jarayonda qo'llashdir. Bunda, asosan, muayyan o'quv dasturi asosida nazariy bilimlar beriladi, bolaning xotirasi yaxshi bo'lsa, bemaol topshiriqlarni bajara oladi. STEAM ta'limining asosiy maqsadi esa olingan bilim-larni hayotiy va real ko'nikmalar bilan birlashtirish orqali o'qitishdan iborat. O'quvchilarning g'oyalari nafaqat miyada idrok etadi, balki ularni amaliyotda va real hayotda ham tatbiq eta oladi. Aynan mustaqil amaliy faoliyat bilan mustahkamlangan bilimlarga uzoq vaqt xotirada qoladi.

2. Zamonaviy dunyoda o'quvchilar XXI asr ko'nikmalari deb ataladigan bir qator ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Ushbu konsepsiyaning mohiyati shundan iboratki, agar sanoat davrida yozish, o'qish va arifmetika jamiyatning savodxonlik darajasini aks ettiruvchi asosiy tushunchalar hisoblangan bo'lsa, hozirda esa inson tanqidiy fikrlay olishi, kundalik hayotga va biznesga kreativ yondashishi kerak. XXI asr o'quvchilarga qo'yadigan talabi: ijodkorlik, hamkorlik, aloqa, tanqidiy fikrlash. Biroq, ushbu ko'nikmalarni laboratoriya sharoitida yoki matematik algoritmlardan foydalanib olish mumkin emas. Bunday holatda mutaxassislarga STEAM texnologiyasi asosida olingan bilim va ko'nikmalar qo'l keladi.

3. STEAM ta'limida matematik savodxonlikning ahamiyati nihoyatda kattadir. Chunki, xuddi san'-at kabi insonning atrofida uchraydi. Turli tabiiy fanlarni o'qitishda matematik savodxonlikdan foydala-nish, bolaning olamni anglash qobiliyatini yaxshilaydi. Bola uchun nimalarnidir bajarish shart emas. U turli topshiriqlarni mustaqil bajarishni o'rganishi kerak. Bola o'z faollikka bo'lgan ehtiyoji tufayli olamni anglash jarayoni osonlashadi. Bu yerda o'qituvchining boshqaruvchi va o'rgatuvchilik faoliyati yordam-chi va maslahatchilik faoliyatiga o'zgaradi.

Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich (O'zbekiston davlat Jismoniy tarbiya va sport universiteti Sport huquqi, ijtimoiy va tabiiy-ilmiy fanlar kafedrasi mudiri, p.f.b. (PhD); email: fazliddin.yaqubov.89@mail.ru)

JISMONIY TARBIYA VA SPORT MUTAXASSISLARINING TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH ORQALI KASBIY KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISH

Annotasiya. Ushbu maqolada jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarning tafakkur xususiyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinib, tahlil natijalari asosida kasbiy kompetentligini takomillashtirish us-lubiyati yoritib berilgan.

Annotasiya. В данной статье анализируются особенности мышления специалистов физической культуры и спорта с научно-теоретической точки зрения, и по результатам анализа разъясняется метод повышения их профессиональной компетентности.

¹ P.Black and D.Wiliam, Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education, 5 (1998a), p. 7-74.

Annotation. This article analyzes the thinking characteristics of physical education and sports experts from a scientific-theoretical point of view and based on the results of the analysis, the method of improving their professional competence is explained.

Kalit soʻzlar: tafakkur, tafakkur tarzi, sport, jismoniy tarbiya, malakali kadrlar, trener-oʻqituvchilar, taktik fikrlash qobiliyati, analitik tafakkur.

Ключевые слова: мышление, образ мышления, спорт, физическая культура, квалифицированные кадры, тренеры-преподаватели, способность к тактическому мышлению, аналитическое мышление.

Key words: thinking, way of thinking, sports, physical education, qualified personnel, trainers, tactical thinking skills, analytical thinking.

Bugungi kunda dunyo olimlari tomonidan jismoniy tarbiya va sport sohasi mutaxassislarining kasbiy bilimlari, amaliy koʻnikmalari, sohaviy malakalarini oshirishning ilmiy-uslubiy hamda tashkiliy asoslarini takomillashtirish boʻyicha tadqiqotlar olib borilmoqda. Ushbu tadqiqotlarning muhim jihati shundaki, sport mutaxassislarini tayyorlash hamda aholi orasida ommaviy sportni rivojlantirishda turli sohalar hamkorligiga eʼtibor qaratilmoqda. Natijada bir tomondan, iqtisodiy yuksalish ortmoqda, ikkinchi tarafdin, jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari dunyoqarashida moddiy manfaatdorlikning asosiy motivga aylanishi, jismoniy kuchni dominant sifatida bilish kabi muammolar yuzaga kelmoqda. Bu esa jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarining tafakkurini kompleks rivojlantirish bilan bogʻliq tadqiqotlarni tashkil qilishni talab qiladi. Bu borada mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirishda ushbu soha mutaxassislarining oʻquv jarayonlarini takomillashtirish, mashgʻulot yuklamalarini optimallashtirish, jismoniy sifatlarini oshirish masalalari tadqiq etilmoqda. “Jismoniy tarbiya va sport sohasida xalqaro standartlarga muvofiq, kompleks bilimlarga ega malakali kadrlar tayyorlash sifatini yaxshilash, sportda ilm-fanni jadal rivojlantirish, yuqori malakali raqobatbardosh trener-oʻqituvchilar, mutaxassislar hamda ilmiy xodimlarni tayyorlash jarayonlarini yanada takomillashtirishga qaratilgan keng koʻlamli ishlar amalga oshirilmoqda”.¹

Mazkur islohotlarda har tomonlama keng dunyoqarashga ega, tafakkur tarzi rivojlangan, nazariy bilimlarini amaliyotda qoʻllay oladigan mutaxassislarni tayyorlash asosiy masalalardan biri boʻlib qolmoqda. Bunda jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarining taktik fikrlash qobiliyatini tezkorlik jismoniy sifatiga moslashtirish, amaliy mashgʻulot va musobaqa jarayonida taktik harakat usullarini rasional oʻzgartirish malakasini oshirishga qaratilgan uslubni ishlab chiqish, kreativlik kompetensiyalarini rivojlantirishga yoʻnaltirilgan uslublardan foydalanishga doir tadqiqot ishlari muhim hisoblanadi.

Ijtimoiy hayotning barcha sohalarida mavjud boʻlgan yoʻnalish vakillarida oʻziga xos tafakkur xususiyatlari namoyon boʻladi. Xususan, jismoniy tarbiya va sport sohasidagi mutaxassislarining tafakkur tarzi, uning xususiyatlari ham bundan mustasno emas. Maʼlumki, inson tomonidan bajariladigan har qanday faoliyat bu tafakkurning mahsulidir. Inson kundalik faoliyatida bajarib kelingan turli jismoniy mas-hqlar takomillashishi natijasida uning tafakkur tarzi ham rivojlanib boradi. Bu jarayonda aqliy va jismoniy sifatlar bir-birini toʻldiradi.

Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari bu “tanlagan sport turi yoki sport turlari bilan muntazam shugʻullanadigan, doimo oʻzining sport mahoratini oshirib boradigan va sport tadbirlarida qatnashadigan jismoniy shaxs”dir.² Bu mutaxassislarning tafakkur tarzini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va yechim sifatida ularga yangicha zamonaviy yondashuvlarni taklif qilish hamda shu asosda ushbu mutaxassislarning tafakkur tarzini rivojlantirish usullarini yanada takomillashtirish dolzarb masaladir.

Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarida jismoniy sifatlar va tafakkur rivojlanishining aloqadorligini, jismoniy tarbiyaning oʻziga xos xususiyatlari, uning mazmuni va jarayonli asoslaridan kelib chiqib asoslanadi. Yaʼni, “aqliy va jismoniy tarbiya oʻrtasida ikki tomonlama munosabatlar mavjud. Bir tomondan, jismoniy tarbiya tafakkur rivoji uchun yaxshi sharoit yaratadi va uning rivojlanishiga yordam beradi, boshqa tomondan, tafakkur rivoji jismoniy tarbiya samaradorligini oshirib, sportchilarning hal qilinayotgan vazifalar mohiyatini tushunishlari va ularning yechimini ijodiy izlashlari uchun imkoniyatni shakl-

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2020 йил 3 ноябрдаги “Жисмоний тарбия ва спорт соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш ва илмий салоҳиятни ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4877-сонли қарори.lex.uz.

² Ўзбекистон Республикасининг 2015 йил 4 сентябрдаги “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги (янги таҳрири) қонуни.Lex.uz

lantiradi”¹. Demak, tafakkur tarzi – aqliy va jismoniy rivojlanish natijasida takomillashib, faoliyatni tashkil qiladi.

Jismoniy tarbiya va tafakkur faoliyatini takomillashtirishni jismoniy tarbiyaning muhim elementi deb hisoblash mumkin.² Bizningcha, jismoniy tarbiya inson tafakkur tarzining amaliyligini ta’minlaydi. Boshqacha aytganda, jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarining amaliy harakatlarini asosi hisoblanadi. Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarini tayyorlashda ularning aqliy tayyorgarligi muhim rol o’ynaydi. Chunki sport faoliyatining mohiyatini, bevosita u bilan bog’liq hodisa va jarayonlarni tafakkur rivojisiz tushunib qiyin. Oqibatda esa yuqori sport natijalariga erishish mumkin emas. Sport mutaxassislarining tafakkurini mustaqil, ijodiy va unumli fikrlash qobiliyati orqali yuzaga chiqadigan faoliyat deb tushuntiradi. Bu yerda shuni anglaymizki, ijodiy tafakkurga tayanib, kuchli fikrlash operatsiyalarini o’tkazib, hosil qilingan jismoniy faoliyat sport mutaxassisining haqiqiy tafakkur tarzini tashkil etadi.

Bugungi kunda sportchining ham jismoniy, ham aqlan rivojlanishida texnik, taktik, aqliy, funksional jihatdan tayyorlangan bo’lishni talab qiladi³. Bunda jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari o’zlarining sport faoliyatlarini texnik, taktik, aqliy qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda tashkil qiladi. Bu xususiyatlar, o’z navbatida, ularning tafakkurining qanday shakllanganligini aks ettiradi. Jismoniy tarbiya va sport mutaxassisining tafakkuri egallangan bilimlarni amaliyotda sinashda ham namoyon bo’ladi. Olingan bilimlarni amaliyotda sinash jarayonida sport mutaxassislarida o’ziga xos individuallik xususiyatlari ham namoyon bo’ladi. Mana shu jihat ham ularning tafakkurini aks ettiradi. Ya’ni, har bir jismoniy tarbiya va sport mutaxassisi o’zining uslubiga ega. Bu bir qancha tafakkur uslublarining jamlanmasidan iborat bo’lgan amaliy yondashuv yoki tafakkur tarzi demakdir.

Jismoniy tarbiya va sport bilan shug’ullanuvchilar jismoniy mashqlarni ongli ravishda tushunib bajarsalar yoki ular sport mashg’ulotlariga qiziqib, tashabbus ko’rsatib ijodiy yondashsalar, organizmda harakat malakalarini to’g’ri shakllanishi, funksional qobiliyatlarining rivojlanishi uchun umumiy maxsus bilimlarga tayanishlari lozim bo’ladi.⁴ Xususan, bellashuvlar va musobaqalarda yuzaga kelgan muayyan vaziyatlarda raqib xususiyatlarini hisobga olgan holda, texnik iroda va jismoniy imkoniyatlardan mohirona foydalanish sport kurashi taktikasi hisoblanadi. Ya’ni, sportchining aqliy va jismoniy imkoniyatlarini amalda kompleks qo’llashga e’tibor qaratilgan bo’lib, bunda sport mutaxassisining tafakkurini qanday bo’lishi kerakligini anglaymiz.

Barchamizga ma’lumki, inson harakatining majmuyi bosh miya orqali fikr qilinadi. Sport mashg’ulotlarida bajariladigan eng oddiy harakatlardan boshlab, to’g’ra murakkab mashqlargacha bajariladigan faoliyatlarni har bir sportchi ongli ravishda his qiladi, ya’ni barcha harakatlarni ongida, tafakkurida avval bajaradi. Bevosita mashg’ulotlar yoki musobaqalarda o’rgangan va o’zlashtirgan barcha mashqlar majmuyini takrorlaydi. Demak, mashg’ulotlardagi barcha harakatlar, faoliyatlarni nazariy jihatdan bilish, tushunish sportchilar uchun eng zarur jarayon hisoblanadi. Bu ushbu mutaxassislarning tafakkurida muhim o’rin egallaydi.

Jismoniy tarbiya va sport mutaxassisining tafakkurida barcha sport turlarida muhim bo’lgan, shu bilan birga, sportdagi ixtisoslashuvining o’ziga xos jihatlariga qarab turli darajada namoyon bo’ladigan kasbiy kompetentligining ayrim komponentlari mavjud. Bular:

- sport mashg’ulotlari paytida yuzaga keladigan muammolarni hal qilish qonunlarini bilish;
- mashg’ulotlar jarayonida kuzatishlar va tegishli harakatlarni amalga oshirish natijasida olingan maxsus bilimlarni tezkor qayta ishlash;
- musobaqa paytida turli axborotlarni eslab qolish, yodda saqlash va kerakli holatda ishlata olish;
- qiyin vaziyatlarda tafakkur jarayonlari oqimining tezligi va moslashuvchanligi, tafakkurning mustaqilligi, aqlning kengligi hamda chuqurligi, fikrning izchilligiga tayanib, faoliyatni tashkil etish;
- kutilayotgan hodisalarni oldindan sezish bilan harakat qilish va tezkor qaror qabul qilish.

Shuningdek, bo’lajak jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari tafakkurining mazmunini yanada yaxshiroq tushunishda “mo’ljal”ga murojaat qilishimiz kerak. “Mo’ljal” o’ziga xos psixofiziologik holat bo’lib, u jismoniy tarbiya va sport mutaxassisining muayyan vaziyatdagi ma’lum ehtiyojni qondirishga

¹ Холодов Ж.К., Кузнецов В.С. Теория и методика физического воспитания и спорта. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений, М., издательский центр «Академия», 2000, 27 с.

² Железняк Ю.Д. Теория и методика обучения предмету «Физическая культура». Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений, М., издательский центр «Академия», 2004, 69 с.

³ Саломов Р.С. Спорт машгулотининг назарий асослари. Ўқув қўлланма, Т., ЎзДЖТИ, 2005, 35-бет.

⁴ Абдуллаев А., Ханкелдиев Ш.Х. Жисмоний тарбия назарияси ва услубияти. Т., ЎзДЖТИ, Дарслик, 2005, 22-бет.

qaratilgan faoliyatni bajarishga tayyorligini ifodalaydi. Demak, jo'ljol – ma'lum vaziyatda amalga oshiriladigan harakatlar ketma-ketligi va uning natijasida qondiriladigan ehtiyoj uchun sport mutaxassisining start holati. "Mo'ljol" faoliyat tarzidan oldin keladi va uning dastlabki bosqichi bo'lgan harakatga turtki beradi. Shuningdek, mo'ljol o'z ichiga maqsadni oladi. Aslida, har bir inson o'z oldiga buyuk maqsadlarini qo'yishi va unga boradigan rejalarni yaratishi muhim jarayondir. Maqsad individual va ijtimoiy ko'rinish kasb etadi. G'alabaga erishish, ma'lum rekordni yangilash, moddiy mablag'ni qo'lga kiritish kabilar jismoniy tarbiya va sport mutaxassisining individual maqsadini tashkil qiladi. Ijtimoiy maqsadi esa o'z jamoasini birinchilikka olib chiqish, mamlakati bayrog'ini yuksaklarga ko'tarish hisoblanadi. Demak, maqsaddan kelib chiqqan holda belgilangan mo'ljol jismoniy tarbiya va sport mutaxassisi tafakkurining ichki aspektini tashkil qiladi. Zero, yuzaga kelgan jismoniy faoliyat zahirida o'ziga xos bo'lgan fikrlash tarzi hamda tafakkur uslublarning majmui mujassam. Shu o'rinda tafakkurining amaliyligini ta'minlashda tafakkur uslubi va uning mazmunini bilishimiz lozim. Tafakkur uslubi – bu fikrlash jarayonidagi o'ziga xos yo'nalish. Ya'ni, muayyan muammoni hal qilish uchun fikr yuritish, oldingi xulosalar bilan qiyoslash va yangi bir qarorga kelish jarayoni.

Xulosa qilib aytganda:

– jismoniy tarbiya tafakkur rivoji uchun sharoit yaratadi va uning rivojlanishga yordam beradi, boshqa tomondan, tafakkur rivoji jismoniy tarbiya samaradorligini oshirib, bo'lajak sportchilarning hal qilinayotgan vazifalar mohiyatini tushunishlari hamda ularning yechimini ijodiy izlashlari uchun imkoniyatni shakllantiradi;

– sport mutaxassislarining tafakkuri mustaqil, ijodiy va unumli fikrlash qobiliyati orqali yuzaga chiqadigan faoliyatdir. Bu shuni anglatadiki, ijodiy tafakkurga tayanib, kuchli fikrlash operatsiyalarini o'tkazib hosil qilingan jismoniy faoliyat sport mutaxassisining haqiqiy tafakkurini tashkil etadi;

– jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarining tafakkuri sport faoliyatida egallagan bilimlarini amaliyotda sinashda namoyon bo'ladi. Bunda sport mutaxassislarida o'ziga xos individual tafakkur uslublari shakllanib, tafakkuri rivojlanib boradi;

– jismoniy tarbiya va sport mutaxassisining egallagan bilimi mustahkamlanib, ko'nikmaga aylanishi va malaka darajasiga chiqib borishi bilan uning tafakkuri ham o'sib, rivojlanib boradi.

Yadgarov Baxodir Oumatovich (UrDU dotsenti),

Suvanov O'lmasbek Jabbar o'g'li (UrDU 2-kurs magistranti)

YILLIK TAYYORGARLIK QISMIDA 400 METR MASOFAGA YUGURUVCHILARNING FUNKSIONAL TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

Annotatsiya. Ushbu maqolada 400 m masofaga yuguruvchi sportchilarni tezkorligini tarbiyalash masalasiga bag'ishlangan bo'lib, unda tayyorgarlikning maqsad vazifalari yuklamalarni mikrosikllarda qo'llash tartibi, sportchilarni jismoniy rivojlanganlik darajasi, tayyorgarlik va funksional holati bo'yicha mashg'ulot yuklamalarini taqsimlash hamda mashg'ulotlarni tashkil etishning dolzarb muammolarini ochib berishga qaratilgan.

Аннотация. Данная статья посвящена проблеме тренировки спринтеров на 400 м, при которой целями тренировки являются порядок приложения нагрузок в микроциклах, распределение тренировочных нагрузок по уровню физического развития, подготовленности и функционального состояния спортсменов, а также организации тренировок.

Annotation. This article is dedicated to the issue of training the speed of athletes running 400 m, in which the goals of training are the order of applying loads in microcycles, the distribution of training loads according to the level of physical development, preparation and functional status of athletes, and the organization of training, aimed at revealing current problems.

Kalit so'zlar: mashg'ulot yuklamalari, jismoniy tayyorgarlikning o'sishi, yuklama hajmi, jismoniy rivojlanish, rejalashtirish, funksional tadqiqotlar, tezkorlik, saralash, mashg'ulotlarni tashkil etish, vositalar va metodlar.

Ключевые слова: тренировочные нагрузки, прирост физической подготовленности, объём частицы, физическое развитие, быстрота, отбор, организация занятий, методы и средства.

Key words: training particle, growth of physical training, particle size, physical developing, planning, functional researches, quickness, selection, organizing trainings, methods and means.

Dunyo miqyosida jismoniy tarbiya va sportni ommaviylashtirish, insonning jismonan sog'lom, aq-lan yetuk, kuchli, irodali, matonatli bo'lib tarbiyalanishida sport turlarining o'rni oshib bormoqda. Shu

MUNDARIJA

MATEMATIKA

Kamolov Xursandbek Qurolboyevich. Analitik sirtlarda Xartogs lemmasining bir umumlashmasi.....	3

FALSAFA

G'aybullayev Otabek Muxammadiyevich. Jamiyatda milliy qadriyatlarni shakllantirishda estetik madaniyatning mohiyati.....	6
Tashmetov Tuxtasin Xudayberganovich. Globallashuv davrida barkamol yoshlarni rivojlantirishning g'oyaviy mexanizmlari.....	9
Ravshanova Gulchera Maxammatovna. Globallashuv jarayonlari va axborot xavfsizligini ta'minlashda ta'limning o'rni.....	12
Saloxov Akmal Qamariddinovich. Ahmad Donishning "Navodir ul-vaqoe" asarida bag'rikenglik g'oyalarining yoshlarda tolerantlikni shakllantirishdagi ahamiyati.....	15
Sultonova Latofat Saydullayevna. Insonning kamolotga yetishida fuqarolik madaniyatining ahamiyati.....	17
Shodiyev Jahongir Jo'raqulovich. Inson qadri va uning huquqlari eng oliy qadriyat: tarixiy-huquqiy meros.....	19
Djurayev Axmadjon Eshboyevich. Yoshlarda yo'l harakati xavfsizligi madaniyatiga doir qarashlarni rivojlantirishning falsafiy masalalari.....	21
Zoyirov Erkin Xalilovich. Ya'qubi Charxiy ta'limotining xorij tadqiqotchilar tomonidan o'rganilishi.....	24
Amridinova Dilrabo Tursunovna. Mahmudxo'ja Behbudiy va Abduqodir Shakuriy ma'naviy merosining ijtimoiy ahamiyati.....	27

TILSHUNOSLIK

Isakova Go'zalxon Ne'matovna. Salbiy xususiyatlarni ifodalovchi qanotli so'zlar xususida.....	31
Narmurodova Gulnoza Ilhom qizi. Ingliz va o'zbek tillarida ta'ziya nutqining leksik-semantik jihatdan tavsifi.....	33
Matyakubov Hakimboy. Mikrotoponim va makrotoponim tushunchalarining o'zbek va ingliz tillari materiallari misolidagi talqini.....	36

ADABIYOTSHUNOSLIK

Rustamova Xosiyat. Zamonaviy adabiyotshunoslikda Anna Axmatova she'riyatining avtobiografik tasnifi.....	39
Musayeva Dilso'z To'ychiyevna. "Go'r o'g'li yoxud Hayot suvi" romanida antiutopik xususiyatlar.....	44
Tuxtasinova Nigina Bashirovna. Agiomatnlar tarjimasining qiyosiy-kontekstual tahlili va baholash paradigmasi.....	46

PEDAGOGIKA

Azamov Jasurbek Murodovich. Oliy ta'lim muassasalari boshqaruviga akademik va moliyaviy avtonomiya prinsiplarini joriy etishga doir liberal modeli imkoniyatlari.....	50
Xudayberganov Shuhrat Shavkat o'g'li. "Akademik erkinlik" tushunchasining ilmiy jihatlari va talqinlari.....	53
Bayjanov Tirkeshbay Jumadurdievich. Maktabgacha ta'lim tizimida pedagog xodimlarning kasbiy kompetentligini oshirish masalalari.....	56
Ismoilova Shaxnoza Abdurashitovna. Talabalarda milliy iftixor tuyg'usini rivojlantirish ijtimoiy pedagogik zarurat sifatida.....	58
Xasanova Xurshida. Dunyo mamlakatlarida maktablarda ta'lim sifatini yaxshilashda steam ta'limidan foydalanishning ahamiyati.....	61
Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich. Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarining tafakkurini rivojlantirish orqali kasbiy kompetentligini takomillashtirish.....	64
Yadgarov Baxodir Oumatovich, Suvanov O'lmasbek Jabbar o'g'li. Yillik tayyorgarlik qismida 400 metr masofaga yuguruvchilarning funksional tayyorgarligini rivojlantirish texnologiyasi.....	67
Orazimbetov Shingisbek Amirbek o'g'li. O'qish materiallariga madaniyatlararo yondashuv.....	71
Tursunqulov Elmurod Azzamqulovich. Sport boshqaruvi uchun bakalavrlarning tayyorgarlik darajasini rivojlantirishni modellash.....	74
Muminova Dilafro'z Akbaraliyevna. Kitob hayotni yaratuvchi murabbiydir.....	77
Xolboyeva Gulnora Anorboyevna, Xolmuratova Nilufar A'zamjonovna. Boshlang'ich sinf matematika darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish metodikasi.....	79
Jumayev Rustam G'aniyevich. Siyosatshunoslik o'qitish metodikasi fanida Sharq mutafakkirlarining fuqarolik pozitsiyasi to'g'risidagi qarashlaridan foydalanish imkoniyatlari.....	82
Saparov Kalandar Abdullayevich, Xonnazarova Mamlakat To'lqinovna. Oliy ta'lim muassasalarida zoologiya fanini o'qitishda "Zoologiya" elektron ta'lim resursidan foydalanish metodikasi.....	87